

LAUSUNTO

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan
Kestääkö hyvinvointiyhteiskunta -jaoston selvitysaieista

Jukka Hankamäki, FT, filosofi

25.8.2013

---

1. Selvitysaieiden lähtökohdista

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan Kestääkö hyvinvointiyhteiskunta -jaoston toimit-taman keskustelupaperin (22.2.2013) johdosta esitän kunnioittavasti seuraavaa.

Tulevaisuusvaliokunta on asettanut kuluvan hallituskauden tehtäväksi neljä selvitys-aihetta, jotka ovat "kestävä kasvu", "innostunut yhteiskunta", "uusi oppiminen" ja "kestääkö hyvinvointiyhteiskunta?" Lisäksi aiheita pitäisi tavoitteenasettelun mukaan läpäistä kolme teemaa: "joukkoistaminen" "radikaalit teknologiat" ja "mustat joutse-net".

Pyydettyinä asiantuntijana ("oraakkelina") kommentoin keskustelupaperia.

1.1. Kestävästä kasvusta pehmeään laskuun

Kestävä kasvu on aihe, josta on puhuttu jo 1980-luvulta lähtien, ensin ympäristön-suojelun yhteydessä, ja raha- sekä pankkijärjestelmän kriisiytyttyä myös talouden-hoidon piirissä. Käsite on nähdäkseni perusteettoman konstruktivistinen, kehitys-uskoinen ja optimistinen. Tehtävää asetettaessa on oletettu, että todellisuus ja erityi-sesti Suomi väistämättä "kehittyvät" kohti kukkeampia muotoja, vaikka taantumisen on paljon ilmeisempää.

Jo aiheen nimessä on lausuttu ideologinen ja esiteoreettinen tarkoitusperä, joka ei vastaa yhteiskunnassa meneillään olevaa suuntausta. Onnistuessaankin "kasvu" on vain sivuseuraus siitä, mikäli konkreettiset yhteiskunnalliset ongelmat pystytään rat-kaisemaan.

Halussa nähdä kasvukäyrien kiitävän kohti koillista ilmaistaan alitajuista huolta yhteis-kunnallisten potentiaalien leikkautumisesta ja niin sanotun hyvinvointiyhteiskunnan rapautumisesta. Siksi jatkuva kasvuodotusten luominen on defensiivistä – tarpeetto-man puolustuksellista. Jo tulevaisuusvaliokunnan itsensä esiin tuoman aineiston ja huolen valossa ei ole syytä odottaa, että tulevaisuus olisi ainakaan materiaalisessa ja taloudellisessa mielessä menneitä lähivuosikymmeniä parempi. Kestävän kasvun si-jasta olisi syytä varautua *pehmeään laskuun*.

Poliittisesti tilanne on puolueille vaikea, sillä poliitikkojen pitäisi pystyä opettamaan kansalaisille, ettei jaettavaa ole jatkossa yhtä paljon kuin ennen. Poliittisen järjes-telmän kannalta ongelmana on, miten säilyttää kannatus ilman, että se valuu vain parhaita lupauksia antavien puolueiden riveihin. Ihmisten olisi opittava selviytymään

entistä vähemmällä (minkä ei tarvitse välttämättä merkitä hyvinvoinnin ja onnellisuuden heikentymistä, jos nämä elämän osatekijät opitaan näkemään muilla kuin taloudellisilla mittareilla). Pulmalliseksi tilanteen tekee se, että poliitikoilla on suuri motiivi luvata jatkossakin myönteisinä koettuja asioita kannatuksensa ylläpitämiseksi. Niinpä kannatusta ostetaan velkaannuttamalla valtiota.

Vastuullista politiikkaa olisi katkaista valtion velkaannuttamisen kierre, sillä juuri se kaventaa tulevaisuuden liikkumatilaa ja syventää kriisiä. Jos hyvinvointiyhteiskuntaa elätetään syömävelalla, sitä lähemmäksi romahdus varmasti tulee. Pahimmassa tapauksessa pankkikriisistä alkuun lähtenyttä valtioiden velkakriisiä ei voida ratkaista muulla tavoin kuin valtioiden omaisuutta myymällä ja lopuksi siten, että EKP ostaa valtioiden velkakirjat pois velkojilta laskemalla liikkeelle suurin määrin seteli- ja bittirahaa, mikä puolestaan johtaa inflaatioon ja tasaveroon kaikille. Tätä kautta ihmisten tuloista ja säästöistä palaa suuri osa pois, mikä puolestaan merkitsee elintason laskua kaikille euroalueen kansalaisille.

Tällaiseen "totuuden äärelle paluuseen" liittyy mahdollisuutena poliittisia levottomuuksia ja sotia, ja siksi olisi parempi, että valtiot toimisivat ennaltaehkäisevästi hiltsemällä velkahirteen ripustautumista. Palkansaajien tutkimuslaitoksen johtaja Jaakko Kiander laski pari vuotta sitten, että Suomen valtiolla ei olisi nettovelkaa yhtään, mikäli valtio olisi pitänyt kaiken yritysvarallisuutensa.¹ Myydyt valtionyritysten osakkeet ovat tuottaneet viime vuosina niin hyvin, että tuloilla olisi voitu kuitata budjettien alijäämät ja siten selviytyä ilman velanottoa.

Olen myös itse sitä mieltä, että kansallinen varallisuus on suurta rikkautta, ja siksi hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämisen ja kehittämisen pitäisi alkaa *vastuullisesta julkisen talouden hoidosta*. Valtion ja kuntien omaisuutta ei pitäisi huonosta tilanteesta huolimatta myydä eikä toimintoja ulkoistaa. Joensuun yliopistossa tekeillä olevassa väitöskirjassa on laskettu, että vuokratut heittopussilääkärit kirjoittavat lähetteitä varsin kevyillä kynäkäänneillä eteenpäin, kun taas virkalääkärit hoitavat sairaudet samalla käynnillä.² Tämä on tehotonta, ja se on osa laajalti paheksuttua ihmisten pompottamista. Katsastustoimen yksityistämisen myötä monet katsastusasemat puolestaan ovat päätyneet ulkomaisten sijoitusyhtiöiden omaisuudeksi, aivan kuten lääkäriasematkin. Tällä tavoin lakisääteisten tehtävien velvoittamat tai kuntien ja valtion tukemiin toimintoihin suunnatut varat päätyvät ulkomaisten sijoittajien hyödyksi eivätkä jää rikastuttamaan kansantalouttamme. Ongelmat näyttävät alkavan niin valtion, kuntien kuin yksilöidenkin kohdalla aina taloudesta ja palautuvan rahaan.

Kestävän kasvun ihanteen romuttuminen johtuu *kansallisen edun* laiminlyömisestä politiikassa. On syytä huomata, että Suomi on kurjistunut ja tuloerot kasvaneet nimenomaan Euroopan unionin ja rahaunionin jäsenyyden aikana. Tämä johtuu siitä, että hyvinvointiyhteiskuntaa ei ole voitu puolustaa kansallisen rahapolitiikan keinoin. Poliitiikan painopiste on siirretty globaalille tai EU:n tasolle samalla kun kansallisvaltion toimintakyky on heikentynyt. Ongelmat ovat seurausta kansallisen itsemääräämisoikeuden vähenemisestä.

---

¹ Jaakko Kianderin ajatuksen esittelee tiivistetysti Seppo Konttinen teoksessaan *Kansallisomaisuuden ryöstö* (Helsinki: WSOY, 2009). Kymmenen vuoden aikana valtion omaisuus ja sen yksityistäminen on tuottanut valtiolle noin kaksi miljardia vuodessa osinkoina ja myyntituloina, mutta ilman myyntiä valtion osinkotulot olisivat olleet kaksinkertaiset. Myydyn omistuksen arvo on tänään kaksi kertaa suurempi kuin nykyinen 30 miljardia.

² Timo Mäntysen tekeillä olevassa väitöskirjassa todetaan, että vuokrattu lääkäri tulee kunnalle kalliimmaksi kuin virkalääkäri.

Globaali taso ja EU:n taso ovat kuitenkin liian etäisiä ja mittasuhteiltaan vääriä, ja paikallisella tasolla pieni ihminen puolestaan on voimaton ja vaikutusvallaton. Poliitikkojen pitäisi ymmärtää, että hyvinvointiyhteiskunta voidaan säilyttää vain *kansallisen päätöksenteon tasolla*. Kansallisvaltio on se hegeliläis-snellmanilainen Järjen instrumentti, jonka kautta säädyt ja työväenluokka löysivät toisensa 1800-luvulla, ja päästiin kansalliseen konsensukseen sekä hyvinvointiyhteiskunnan rakentamiseen valistusfilosofisessa yhteiskuntasopimuksen hengessä.³

Nyt tämä kansallinen pääoma on hukattu, ja puhutaan luokkayhteiskunnan paluusta ja tuloerojen kasvusta. "Kestävästä kasvusta" on nähdäkseni turha puhua mitään, ennen kuin on tiedostettu, mistä tämä jakautuminen johtuu.

Ei ole epäilystäkään, ettei EU:n jäsenyys ole leiponut kansantalouteemme myös varallisuutta ja voittoja, mutta niiden kanavoituminen *entistä harvempien käsiin* on seuraus muun muassa työelämässä tapahtuneesta kurjistumisesta. Nykyään vain noin puolella työssä olevasta työvoimasta on vakituinen työpaikka, ja puolet on pakotettu uusintamaan itsensä pätkätöiden oravanpyörässä. Vielä 1980-luvulla keskituloinen duunarikin saattoi hankkia itselleen tiilitalon vakituisen työpaikan turvin. Nykyisin ihmiset ovat menettäneet työmotivaationsa tietäessään, etteivät he paljollakaan työllä saa alleen kovaa maata, toisin sanoen pysty kartuttamaan asuntovarallisuutta, jota on pidetty "talonpoikaisen oman tuvan ja luvan" identiteetin tunnusmerkkinä. EU:ssa kansainvälinen kapitalismi ja suuryritysten etu on asetettu kansalaisten hyvinvoinnin edelle.

1.2. Innostunut yhteiskunta – Onko syytä innostua?

'*Innostunut yhteiskunta*' puolestaan näyttää filosofin silmään läpinäkyvän saaris-laiselta tai himasmaiselta käsitteeltä. Tämän kukoistusretoriikan ongelma on siinä, että se jää normittavalle ja toiveajattelun tasolle. Innostuneisuutta ei voida keneenkään puhalttaa, mikäli puuttuu syy innostua ja kukoistaa. Siksi olisi realistisesti kysyttävä, miksi aloitekykyä puuttuu.

Oman käsitykseni mukaan ihmisiä motivoi oman edun tavoittelu ja saavuttaminen. Olen siis ihmiskäsitykseltäni individualisti, utilitaristi ja (sosiaali)liberalismin kannattaja. Katsonkin, että ihminen on valistuneesti itsekäs ja haluaa elämässään paremmille päiville. Tämä kuulostaa kenties naturalistiselta ja jopa raadolliselta, mutta hyödyn tavoittelu näyttää olevan myös koko yhteiskunnan *primus motor*.

Olennaista on, *miten* ihmiset tuota omaa etuaan tavoittelevat. Katsovatko he, että oma etu saavutetaan yhteistoiminnan myötä, vai ponnistelevatko he mieluummin yksin ja pitävät yhteistä toimintaa jopa vastustajanaan tai kilpailijanaan.

Kaikkeen yhteiskuntaelämään liittyy yksilöiden ja yhteisen edun konfliktoitumista. Olenkin sitä mieltä, että hyvää *yhteiskuntaa* ei voida koskaan saavuttaa juuri siksi, että mikään yhteinen ei ole loppujen lopuksi kovin hyvää. Siksi yksityiset uima-altaat ovat niin haluttuja.

---

³ Käsittelin aihetta yksityiskohtaisesti teoksessani *Kansallisfilosofinen manifesti – Suuntaviitat tulevaisuuden Suomeen* (Norderstedt: Books on Demand, 2011).

Jos kuitenkin halutaan luoda mahdollisimman hyvä yhteiskunta, olisi ratkaistava perusyhtälö: yksilöllisen edun pitäisi edistää yhteistä etua, ja yhteiskunnallisen toiminnan pitäisi palvella yksilöiden etua mahdollisimman hyvin. Parhaassa yhteiskunnassa yksilöiden etu ja yhteiskunnan etu eivät vastusta toisiaan vaan tukevat toistensa syntyä *win/win*-tyyppisesti.

Suomessa on käynyt niin, että yksilöt kokevat yhteiskunnan viholliseksi. Valtio ja kunnat jarruttavat ihmisten toimintaa byrokratialla, joka koskee aivan kaikkea rakennusmääräyksistä (jotka näyttävät olevan ehtymätön luonnonvara) yritysten perustamiseen. Mikään ei totisesti käy Suomessa helposti, ei myöskään opiskelemaan hakeutuminen (oppilaitosten rakentaessa valintakoe-esteitä innostuneille nuorille – toisin kuin esimerkiksi Ranskassa ja Ruotsissa).

Valtion ja kuntien viranomaiset puolestaan kokevat yksilöt toimintaansa vaikeuttaviksi vastustajikseen. Julkinen valta asettaa ihmisille jatkuvia vaatimuksia ja näkee ihmiset hyödynnettävinä välineinä. He eivät muista, että julkiset virat ovat pohjimmiltaan lahjoja haltijoilleen: että niissä toimivien tehtävä olisi palvella eikä alistaa ja tarkkailla kansalaisia. Pahimmillaan he pitävät virkaansa omaisuutenaan ja kiusaavat ihmisiä virkaistuimiltaan.

Tästä aiheesta olisi luonnollisesti paljon yksityiskohtaistakin sanottavaa, mutta sanotakoon nyt vain se, että asiassa vallitsee asenneongelma. Sen takana on yhteiskunnallisen luottamuksen katoaminen. Byrokratiaa pitäisi karsia, ja julkisen vallan pitäisi taata yksilöiden spontaanille innostuneisuudelle täysi tuki eikä pyrkiä nujertamaan niitä aloitteellisuuden muotoja, joita ihmisten keskuudessa luonnostaan esiintyy. Valtion ja kuntien pitäisi palata päätehtäväänsä, joka on kansalaisten palveleminen – ei innostuksen lyttäminen. Parhaimmillaan valtio ja kunnat asettavat kannusteita yksilöllisen edun ja sitä kautta myös julkisen edun tavoittelulle.

1.3. Joukkoistamisen ja valtaistamisen keinotekoisuus

Individualisoituneessa ja pitkälti yksilöllisten etujen tavoitteluun perustuvassa yhteiskunnassa en panisi paljoakaan painoa "*joukkoistamisen*" (engl. *crowdsourcing*) tapaisille tarkoituksiperille. Käsite on keho suomea, kuten 'valtaistaminenkin'. Se ilmaisee pakonomaista tekemistä, jonka mukaisesti ihmisistä koetetaan muodostaa joukkoja. Tavoite sinänsä on perusteltu: poliittisen vallan palauttaminen juurilleen, toisin sanoen kansanvaltaisuus.

En kuitenkaan usko, että joukkoliikkeet syntyvät viranomaisten toiveista vaan pikemminkin jotakin asiaa edustamaan tai puolustamaan. Kenties puhe *osallisuudesta* ja *osallisuudesta* yhteiskuntaan riittäisi. Ne taas toteutuvat pikemminkin spontaanisti, jos ylipäänsä toteutuvat, eivätkä viranomaisten tai hallinnon herättelemänä.

Tanja Aitamurron selvityksessä joukkoistamisesta asia muotoillaan niin (s. 7), että joukkoistamista "*käytetään*" johonkin päämäärään, esimerkiksi avaruustutkimukseen.⁴ Tällä tavoin joukkoistaminen nähdään instrumenttina, joka on operationaalistettu poliittisen hallinnon välineeksi "*demokraattisissa prosesseissa*". Tosiasiassa kansanvallan

---

⁴ Tanja Aitamurto, *Joukkoistaminen demokratiassa – Poliittisen päätöksenteon uusi aika*, Tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 1/2012. Eduskunta: Helsinki, 2012.

suvereniteetti vaatisi demokratian näkemistä itsejärjestyvänä eikä ohjattuna tai hallittuna ilmiönä ”demokratiajohtajineen”.

Myöskään joukkoistamisen *ideassa itsessään* ei ole mitään uutta. Ihmiskunta on rakentanut Egyptin pyramidit tunnetun historian ensimmäisessä kansallisvaltiossa joukkojen toimintaa hyödyntäen. Viime vuosisadan alussa vaikuttanut pragmatistifilosofi ja sosiaalipsykologi George H. Mead puolestaan loi jo 1920-luvulla sosiaalisten havaintojen teorian, joka perustui marxilaiseen tietoteoriaan. Sen mukaisesti havainnot konstruoidaan yhtäaikaisesti useiden ihmisten tajunnassa.⁵ Koska en ole itse marxilainen, en voi luonnollisestikaan suhtautua asiaan puolueettomasti.

Katson, että suurin osa arvoista tuotetaan yksilösuoritusten kautta. Yksilösuoritukset ja huippuyksilöt ovat keskeisiä myös ryhmien ja joukkojen yhteistoiminnassa, kuten tieteessä ja jääkiekossa. Massakulttuuri ja joukkokäyttäytyminen tukahduttavat itsenäistä ajattelua ja siten kaikkea ajattelua. Niinpä pitäisi tukea enemmänkin yksilöllisyyttä ja erilaisten mielipiteiden esillepääsyä kuin massakulttuuria, joka on aina yksiaineksistavaa.

Merkittävin joukkoistamisen toteutumisyhteys nykymaailmassa lienee poliittisen mielipiteidenvaihdon siirtyminen Internetiin, jossa on perustettu jopa uusia poliittisia puolueita (esimerkiksi Suomessa Muutos 2011). Siksi onkin omituista, että samalla kun valtavirran poliitikot hehkuttavat joukkoistamisen tärkeyttä, he ovat halunneet torjua spontaanisti syntyneet joukkoliikkeet, kuten Suomen Sisun tai Hommaforumin, pitäen kyseisiä kansalaistoiminnan muotoja liian ”radikaaleina” ja ”fundamentalistisina”.

Spontaanin *joukkoistumisen* ja *valtaistumisen* klassinen muoto taitaakin olla vallankumous tai poliittinen liike, joka jatkuu itseään uusintavan ja evolutiivisesti omat lakinsa löytävän pyörimisprosessin (engl. *revolution*) tavoin institutionalisoitumatta paikoilleen. Olen käsitellyt aihetta laajemmin teoksessani *Sensuurin Suomi – Filosofisesti korrekteja kolumneja arkipäivän ajatusrikoksista* (2009).

1.4. Uusi oppiminen

’*Uusi oppiminen*’ puolestaan on käsiteparina hämärä, ja myös täsmennettynä se jäisi luultavasti epäselväksi, sillä koulu-uudistukset ja oppimiskäsitysten uudistukset ovat perinteisesti keskittyneet *koulujärjestelmän* ja *kouluhallinnon* sekä normien uudistamiseen, mutta niillä ei ole ollut paljoakaan merkitystä siltä kannalta, mitä ja miten ihmiset todellisuudessa oppivat.

Älkäämme siis uudistako koulua vain siksi, että kouluhallinnolla, opetusministeriöllä ja kouluhallituksella näyttäisi olevan työtä – tai siksi, että opetusviranomaiset voisivat tuntea itsensä tarpeellisiksi, vaan olkaamme kiinnostuneita lapsista ja nuorista itsensä sekä muista opinhaluisista. Pohtikaamme, mitä heille opetetaan ja miksi.

Jo opettamisen ja kasvatuksen käsitteet ovat ideologisia. Ne perustuvat manipulointiin. Yhä edelleen koulumaailman tavoitteet ovat ylhäältä asetettuja ja hierarkisia. Nähdäkseni opettajat tuntevat (kuten aikuiset yleensäkin) varsin heikosti sitä todellisuutta, jossa nuoret elävät. Koska suuri osa nuorisosta elää nykyään Inter-

---

⁵ George Herbert Mead, *The Philosophy of the Present*. Edited and with an introduction by Arthur E. Murphy, prefatory remarks by John Dewey. Chicago: The University of Chicago Press, 1932.

netissä ja tulee vain tilapäisesti käymään niin sanotussa todellisuudessa, olisi nämäkin todellisuuden tasot saatava kohtaamaan keskenään. Opettajakuntaa olisi opetettava kysymään, mitä *he itse* voivat oppia lapsilta ja nuorilta.

Käsitykseni suomalaisesta koulumaailmasta ei vastaa sitä yltiöpositiivista ja optimistista kuvaa, jonka esimerkiksi PISA-tutkimukset ovat antaneet (tai sitten asiat ovat muualla maailmassa vielä huonommin). Oman käsitykseni mukaan suomalainen koulumaailma toimii heikosti. Nuorten kertomuksista olen päätellyt, että tämä maa on pullollaan välinpitämättömiä opettajia, jotka lintsaavat tuntien alusta ja lopusta, ovat opetustaidottomia ja -haluttomia sekä vähät välittävät oppilaistaan.

Syy siihen on useimmiten opettajan tärkeämpänä pitämänsä toiminta kunnanvaltuustossa tai oman perheensä parissa – tai syynä on vakituinen virka, josta huonoa opettajaa ei saa rautakangellakaan pois. Myös yliopistolaitoksessa eletään kreisin vieraintuneissa olosuhteissa, kun ”hyvät ulos, huonot sisään” -periaate karsii toimintakykyiset opettajat ja tutkijat ”tieteellisesti epäpätevinä” pois ja valikoi sisään vain pullonpohjat silmillä kulkevia kirjatoukkia. He jäävät viisautensa vangeiksi, sillä heidän elämänsä varjostaa jatkuva apurahojen menettämisen pelko sekä kansainvälisen tutkijakunnan vaatimus sanoa kaikki englanniksi. Tällöin kotimainen opetus-toiminta ja julkaiseminen kuihtuvat pois kuolettaen kotimaista kulttuurielämää.

Itse haluaisin sähköittää ja terävöittää yliopistollista toimintaa amerikkalaisista ja ranskalaisista huippuyliopistoista tunnetulla vapaan keskustelun, väittelyiden ja tiimityöskentelyn perinteellä, jota pitäisi tukea nopeilla päätöksillä ilman, että kaikkea asetetaan Suomen Akatemian tapaan kansainvälisesti arvioitavaksi. Niissä ympyröissä harvoin ymmärretään, mikä on tärkeää meillä täällä Suomessa, ja siksi Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusta leimaakin mitänsanomattomuus. Tieteellisen tutkimuksen tuki yhteiskunnan kehittämiseksi on olematonta, ja akateemisen viisauden artikuloituminen osaksi suomalaisia kansalaiskeskusteluja puuttuu.

En tosin kannata tekeillä olevaa uudistusta, jonka mukaan hallitus aikoo varata peräti 100 miljoonaa euroa ”hallitusta tukevaan tutkimukseen” ja 30 miljoonaa pikaostoksiin päälle. Sellainen tutkimus ei ansaitse tutkimuksen nimeä lainkaan, sillä tieteen tulee olla puolueetonta eikä hallituksista riippuvaista tai niitä tukevaa. On hyvä, että tutkimukseen suunnataan varoja, mutta rahojen jakamisesta pitää päättää tiedeyhteisön itse. Ongelmana on jo pitkään ollut se, että poliitikkojen asettamat työryhmät valitaan niin, että niiltä saadaan poliitikkojen toivomia tuloksia. Sama pätee ministerien asettamien komiteoiden toimintaan ja asiantuntijoiden valintaan. Tieteen tulisi pysyä poliitikoista riippumattomana samoin kuin taiteidenkin.

Teknisenä parannuksena yliopistoihin pitäisi saada kolmas (eli kesä-) lukukausi, joka tehostaisi tutkintojen suorittamista ja tekisi opiskelusta intensiivisempää. Nykyisinkin syyslukukausi alkaa vasta syyskuun puolivälissä siitä traditioon liittyvästä syystä, että ”vasta tuolloin ylioppilaat ehtivät heinätoista ja elonkorjuusta takaisin kaupunkiin”. Tällaisessa yliopistossa me siis elämme!

Myös keskiastetta leimaa keinotekoisuus ja tehottomuus. Lasiseinäisissä ja miljoonia maksaneissa luovan ilmaisun, kuvataiteen ja teatterin oppilaitoksissa koulutetaan nuoria suoraan työttömiksi tai aloille, joilla heidän osaamistaan ei voida organisoida sen enempää palkka- kuin yrittäjätyöksiäkään. En väitä, ettei kulttuurialan osaaminen tärkeää ole, mutta pitääkö kaikkien edustaa juuri sitä? Vielä 1990-luvulla kyseltiin, pitääkö kaikkien olla sairaanhoitajia tai insinöörejä. Nyt elämme jälleen aikaa, jolloin

näitä yhteiskunnan perustoimintojen (kuten terveydenhuolto ja rakentaminen) osaajia taas kysytään.

Käytännön toimialoille voidaan pätevyitä myös muuta kautta kuin pitkän ja kalliin koulutuksen tuloksena. Työssä oppiminen on hyvin tärkeää. Välttämätöntä se on myös teoreettisen koulutuksen jatkona, mutta usein se myös riittää yksin. Esimerkiksi Turun yliopisto on kouluttanut terveydenhoitajista lääkäreitä lääkäripulaa lievittämään. On selvää, ettei tällä tavoin voida kouluttaa tutkijalääkäreitä, mutta kaikkien ei tarvitsekaan olla tieteenharjoittajia. Tietty taso riittää.

Uusi oppiminen voisi hyvinkin perustua vanhaan. Ihmiset ovat menettäneet arkielämässä selviytymisen keinoja. Esimerkiksi monia nuoria perheitä joudutaan opastamaan, kuinka pullaa leivotaan ja kuinka siivotaan. Tämä olisi parodiaa, ellei se olisi totta. Usein "uudeksi oppimiseksi" riittää se, että otetaan maalaisjärki takaisin käyttöön.

Eräs ongelma on siinä, että ihmiset ovat menettäneet kykynsä *oppia virheistä*. Ihmisten muisti on aivotutkijoiden mukaan noin kolmen kuukauden mittainen. Sitä vanhemmat asiat alkavat unohtua, ja tämä on osa tajunnan itsesäätelyä. Muutoin aivot kuormittuisivat liikaa, ja siksi tietyistä asioista pitää päästää irti. Mutta asialla on myös varjopuolensa. Myös ihmisten poliittinen muisti on yhtä lyhyt, ja siksi ihmiskunta toistaa virheitään.

Poliitikot voisivat kehittää kykyään oppia menneisyyden virheistä. Nyt elämme jälleen 1930-lukua vastaavassa poliittisessa tilanteessa, ja toivon, ettei tulevaisuus olisi 1940-luvun kaltainen. Nyt elämme myös 1980-luvulta tunnettua tyhjän päällä lentämistä vastaavassa tilanteessa, ja toivon, ettei tulevaisuus olisi 1990-luvun alkua vastaavan laman kaltainen. Tämän huomioiminen olisi "uutta oppimista" parhaimmillaan.

Tietoa voimme oppia toisilta, mutta viisaus pitää oppia itseltä. Se ei ole mitään sellaista, jonka voisi toisen päähän kaataa tai joka valuisi kuin vesi villalankaa pitkin täydemmästä astiasta tyhjempään. Siksi en voi kyllin korostaa sitä, että oppiminen on aina oman identiteetin ja persoonan rakentamista, jossa myös samastuminen esikuviin on tärkeässä osassa. Siksi hyvien esimerkkien näyttäminen on tärkeää.

Poliitikot voisivat toimia todellisina arvojohtajina, mutta nyt näyttää siltä, että he ovat antaneet lähinnä kielteisiä esimerkkejä. Vaalirahaskandaali, poliittiset virkanimitykset, joilla poljetaan pätevämpiä hakijoita (Eva Biaudet'n tapaus), tai Himasen ja Kataisen vispilänkauppa osoittavat kansalaisille, että on oikein vetää välistä, pinnata, keinotella ja huijata. Juuri näin rikkuruus muodostuu yleiskäytännöksi ja yhteiskunnalta katoaa legitimitetti, oikeutus.

1.5. Radikaalit teknologiat ja mustat joutsenet: Onnettareen uskomista

"Radikaalit teknologiat" ja *"mustat joutsenet"* puolestaan kuulostavat poliittiselta retoriikalta. Tulevaisuusvaliokunta on pannut toimeen myös aiheita koskevan kirjoituskilpailun koettaen *jäljittää* yllätyksiä. *Arvattu tai ennustettu yllätys ei ole kuitenkaan yllätys*, ja siksi asia on ymmärretty nurinkurisesti. Kilpailun voittajaksi tulevaisuusvaliokunnan kokoama raati valitsi kirjoituksen, jossa suomalaiset "ovat jatkossa täysin riippuvaisia Afrikan tuottamasta energiasta ja luonnonvaroista, ja afrikkalaiset

alkavatkin muistella sitä, mitä me olemme heille viime vuosikymmenien aikana ja sitä ennen tehneet?”⁶ Tätä suomalaisia ihmisiä syylistävää mokutustekstiä TuV nyt jakaa kalliisti käännettynä kirjana, vaikka suomalaiset eivät ole tehneet afrikkalaisille viime vuosikymmeninä ja sitä ennen mitään muuta kuin hyvää! – Suomalaisen korostettu itsekriittisyys on esimerkki poliittisessa korrektiudessa piehtaroinnista; eräänlaista ylemmydentuntoisuutta sekin.

Nassim Nicholas Talibin puheenaiheeksi nostamalla mustilla joutsenilla⁷ on tarkoitettu epätodennäköisiä tapahtumia ja vallitsevan paradigman (tai käsityskannan) kumoavia löydöksiä. Mustalle joutsenelle on tyypillistä täydellinen ennustamattomuus: se tulee kuin salama kirkkaalta taivaalta. Mikäli mustista joutsenista olisi ”heikkojen signaalien”⁸ kaltaisia ennusmerkkejä, ne eivät riittäisi järjestyttämään ja aiheuttamaan kumouksia. Thomas Kuhn käytti mustia joutsenia jo vuonna 1962 esimerkkitapauksena tieteellisen väittämän ”kaikki joutsenet ovat valkoisia” kumoavasta uudesta tosiasiaa teoksessaan *Tieteellisten vallankumousten rakenne*.⁹ Saattaa olla, että kyseisen käsitteen esiin nousua populaarikulttuurissa on nykyisin vauhdittanut hittielokuva *Black Swan* (2010), joka tunnetusti perustuu Tšaikovskin balettia *Joutsenlampi* hyödyntävään käsikirjoitukseen.

Mustiin joutseniin viittaaminen hallintodiskurssissa luo tahatonta komiikkaa ja on merkki aiheen muuttumisesta kliseenomaiseksi. ’Musta joutsen’ vastaa narratiivisesti arvioiden *ghost in the machine* -efektiä. Kun oopperan tai eepin tarinan kirjoittaja oli kirjoittanut itsensä umpikujaan, hän saattoi ratkaista tilanteen yllätyksellä, ihmeellä, jumalallisella väliintulolla, sattumalla tai jollakin muulla epäloogisella poikkeamalla. Tällaiset sattumat voivat olla virkistäviä ja toivottuja, mutta juonen kannalta ne ovat yleensä turhauttavia ja kertomusta banalisoivia.

Omasta mielestäni on huolestuttavaa, jos poliitikkojen pitää laskea hyvän tuurin ja sattumien, siis mustien joutsenten, villien korttien tai *ghost in the machine* -efektin varaan. Se johtaa rationaalisen politiikanteon sijasta fatalismiin: uskotaan enemmän kohtaloon tai hyvään onneen kuin tosiasioihin, omaan vaikutusvalttaan ja vastuuseen. Tämäntapainen toiveajattelu on useimmiten ollut kateetonta, ja pahimmillaan se on johtanut politiikan muuttumiseen taikuruudeksi: odotetaan messiasta, kunnes pelastaja tai vapahtaja löydetään jostakin henkilöstä. Hänellä uskotaan olevan jokin erityiskyky, jolla hän ratkaisee kaikki ongelmat – aivan kuten joku tietty valtion kassakirstusta lahjottu filosofi ratkaisee Suomen tulevaisuuden ongelmat.

Sanapari ”radikaalit teknologiat” on sekin oireellinen. Frankfurtin koulukunnan filosofi Herbert Marcuse mainitsi teoksessaan *Yksiulotteinen ihminen* siitä, kuinka vaarallista on, jos yhteiskuntatieteilijät ja poliitikot muuttuvat sosiaali-insinööreiksi ja teknokraateiksi.¹⁰ En tarkoita nyt, ettei nanotekniikka tai 3D-tulostaminen olisi hyödyllistä. Mutta viitataan politiikan omaan teknokratisoitumiseen. Sen asemasta, että poliitikot toimisivat radikaaleina *päämäärien pohtijoina, kyseenalaistajina ja tavoitteiden aseta-*

---

⁶ *Mustat joutsenet – Mikä muuttaa maailmaa seuraavaksi?* Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan kirjoituskilpailu. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 4/2013, s. 6.

⁷ Nassim Nicholas Talib, *The Black Swan – The Impact of the Highly Improbable*. New York: Random House, 2007.

⁸ *Mustat joutsenet – Mikä muuttaa maailmaa seuraavaksi?* Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan kirjoituskilpailu. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 4/2013, s. 16.

⁹ Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: The University of Chicago Press, 1962.

¹⁰ Herbert Marcuse, *One-Dimensional Man – Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. London: Routledge & Kegan Paul, 1964.

jina – siis humanisteina – he alkavatkin rakastaa radikaaleja *teknologioita*. On kiero, että samalla kun esineitä tulostetaan kolmiulotteisesti, yhteiskunnan koneesta putkahtaa yksiulotteinen ihminen!

Sellainen yhteiskuntatieteilijä ja poliitikko on arvoton, sillä hän ei ole enää periaatteiden pohtija ja asettaja eikä linjanvetäjä vaan näpertelijä, joka toimii selviytyjän tavoin. Hän miettii, miten saataisiin jokin ylhäältä asetettu tavoite (kuten Euroopan unionin direktiivi) toteutumaan, mutta hän ei pohdi asian mielekkyyttä eikä sitä, mihin sitä oikeastaan tarvitaan vai tarvitaanko lainkaan.

Sen tapainen toimija on hyrräorava, joka keskittyy voitelemaan yhteiskunnan rattaita. Hän näkee tärkeimmät todellisuuden piirteet teknisissä yksityiskohdissa, ovatpa ne sitten nanoteknologiaa tai avaruudentutkimusta, mutta hukkaa inhimillisen mittakaavan. Varsin usein tekniikka ratkaiseekin ongelmia, joita ihmiset eivät *koe* ongelmiksi. Tai sitten se *luo* ongelmia, joita ei olisi ilman tekniikkaa lainkaan. Jo siksi on kovin pulmallista vanhoa sen varaan, että tekniikka ratkaisisi ongelmia maailmassa, jossa ihmisten perimmäiset ilon ja surun aiheet ovat olleet Sinuhe egyptiläisen ajoista asti samat.

Suomalaisessa politiikassa on se vika, että poliittinen toiminta on tavattoman näköalatonta ja linjatonta. Sen merkiksi pelastusta huudetaan ”radikaaleista teknologioista”: jospa niistä löytyisi vielä jotakin radikaalia, kun radikaali päämäärien, tavoitteiden ja linjojen vetäminen on joko kuollut tai kielletty. Poliittiset puolueet ja hallitus keskittyvät vain teknisluonteiseen selviytymiseen niin, ettei romahdus kohtaisi ainakaan omalla hallituskaudella. Toisaalta on niitä, jotka uskaltavat katsoa pitkällä valoilla tulevaisuuteen, ja heitä haukutaan fundamentalisteiksi.

Suomalainen poliittinen kenttä onkin jakautunut pitkälti relativistisiin selviytyjäpuolueisiin (hallituspuolueet) ja periaatteellisiin puolueisiin (Perussuomalaiset). Molemmat ovat tavallaan oikeassa. Perussuomalaiset näkee sen, mikä odottaa tulevaisuudessa ja esittää tuota periaatteellista arvostelua. Hallitus puolestaan keskittyy selviytymään päivä kerrallaan. Ongelmana on, ettei kummallakaan ole ollut *ratkaisuja* niihin perusongelmiin, joita myös tulevaisuusvaliokunta koettaa pohtia. Tulevaisuus on turvallinen säilytyspaikka ongelmille, ja siksi ne kasataan sinne.

2. Onnellisuuden pakkomielle ja kyky kestää kurjuutta

Tulevaisuusvaliokunta mainitsee keskustelupapereissaan *hyvinvoinnin* ja *onnellisuuden* ja on huolissaan molempien vähenemisestä. Huomiota kiinnitetään erikoisesti siihen, että samalla kun bruttokansantuote on kasvanut, muilla mittareilla tavoitettu hyvinvointi ja onnellisuus ovat heikentyneet.

Eräs selitys havaittuun ristiriitaan voi olla siinä, että myös hyvinvoinnin ja onnellisuuden *vaatimustasot* ovat kasvaneet. Siksi ihmiset kärsivät pahoinvoinnista myös hyvinvointiyhteiskunnassa. Alun perin Pierre Bourdieun teoksesta kotoisin oleva ’pienen kurjuuden (*la petite misère*) yhteiskunta’ kuvaa siis hyvin suomalaista yhteiskuntaa.¹¹ Pienen kurjuuden *kokeminen* suurena on merkki siitä, että hyvinvoinnin malja on noussut kukkuralle ja valunut yli.

---

¹¹ Pierre Bourdieu et al., *La misère du monde*. Paris: Seuil, 1993.

Mutta hyvinvoinnin ja onnellisuuden kokemusten katoamisessa on varmasti myös vinha perä. Harvardin yliopiston professori Robert D. Putnam tutki teoksessaan *Bowling Alone – The Collapse and Revival of American Community* sinänsä mitättömältä vaikuttavaa pikkuilmiötä, amerikkalaisten keilaamisharrastusta, jossa oli tapahtunut muutos. Siinä missä suurkaupunkien asukkaat vielä 1960-luvulla keilasivat yhdessä tai ryhmissä, joissa vaihdettiin kuulumisia, he nykyään keilaavat yksinään. Putnam pitää sitä – paitsi individualisoitumisen merkinä – myös merkinä siitä, että suurkaupungeista on tullut monikulttuurisia. Moniaineksiset yhteisöt eivät hänen mukaansa lisääkään ihmisten luottamusta toisiinsa vaan synnyttävät epäluottamusta.¹² Sen sijaan on katsottu, että ihmiset voivat hyvin ja ovat onnellisia *Gemeinschaft*-tyyppisissä perinneyhteisöissä, joissa vallitsee yhteenkuuluvuuden tunne. Se on sosiaalista pääomaa.

Onnellisuus ei ole onneksi kauppatavaraa, eikä sitä voida mistään ostaa. Siksi minua epäilyttää aina kun onnellisuutta arvioidaan vain taloudellisin mittapuin.

Hyvinvointi on ensisijaisesti sosiologian käsite ja onnellisuus filosofian käsite. Nykyaikana onnellisuuden pakkomielle tekee ihmiset onnettomiksi. Kun poliitikotkin ovat huolissaan siitä, että ihmiset eivät ole tarpeeksi onnellisia, luodaan paljon ”epäonnistuneita”, sillä onnellisuus on matoisessa maailmassamme aina poikkeustila. Vain harva ihminen on koko ajan onnellinen; kyse on enemmänkin onnen hetkistä. Jos joku ihminen väittää elävänsä jatkuvasti eudaimonian tilassa, hänen täytyy olla todellisuutta pakeneva narkomaani. Kun poliittinen hallinto haluaa ihmisten olevan väkipakolla onnellisia, ihmiset ovat onnellisia vain pitkin hampain: he ovat onnellisia kuollakseen ja suorastaan suurin surmin.

Hyvinvointia voidaan pitää myös ulkoisena piirteenä, onnellisuutta sisäisenä piirteenä ihmisessä. Esimerkiksi ahne liikemies saattaa voida hyvin, vaikka hän on perin juurin onneton petettyään muita ihmisiä. Kidutettava sotavanki taas ei voi selvästikään hyvin, mutta hän voi olla onnellinen, jos hän kieltäytyy kavaltamasta läheisiään tai paljastamasta sotilassalaisuutta, vaikka hänen hampaitaan viilataankin.

Käsitykseni mukaan onnellisuuteen tarvitaan jokin syy, mutta onnellinen voi olla myös *kaikesta huolimatta*. Juuri tämä ”kaikesta huolimatta” -asenne auttaa ihmisiä kestäämään. Siinä puolestaan korvaamatonta on vertaistuki ja sosiaalinen välittäminen. Kyse on siis jälleen henkisestä pääomasta ja sitoutumisesta: osallisuudesta ja kuulumisesta johonkin.

Pahinta köyhyyttä on henkinen köyhyys. Monet ihmiset ovat löytäneet kantavan voiman elämänsä filosofiasta tai kuulumisesta johonkin henkiseen tai hengelliseen yhteisöön. Monet ihmiset myös arvostavat hiljaisuutta ja rauhaa paljon enemmän kuin BMW:tä tai American Expressiä, jonka he ovatkin usein leikanneet kahtia juppi-elämään kyllästyttyään. Parhaat neuvot elämässä menestymiseen saa yleensä hävinneiltä.

Tulevaisuusvaliokunnan jäsenet ja asiantuntijat eivät ole tainneet lukea Kierkegaardia. Monet keskustelupaperissa mainitut hyvinvoinnin ja onnellisuuden tekijät ovat nimitäin kovin immanentteja. Varmaankin ihmiset haluavat olla hyvinvoinnin ja onnelli-

---

¹² Robert D. Putnam, *Bowling Alone – The Collapse and Revival of American Community*. New York. Simon & Schuster, 2000.

suuden ohella arvostettuja, kunnioitettuja ja niin edelleen, mutta ennen kaikkea ihmiset haluavat olla rakastettuja.

Entä mikä tukee rakkautta ja rakastumista, ihmisten yhdessä pysymistä, perheitä ja lähimmäisenrakkautta sekä estää esimerkiksi tuota kurjaksi koettua yksinhuoltajuutta? Kaupungistuva ja laajan muuttoliikkeeseen perustuva yhteiskuntamme, jossa kaikki aika kuluu vuokratulojen keräämiseen ja työpaikoista kamppailemiseen? Se ei ole luottamuksen yhteiskunta, jossa olisi tilaa välittämälle ja rakkaudelle. Siksi olisi opittava ajattelemaan psykoanalyttisesti ja dialektisesti, kuten vanha kansa puoliksi huomaamattaan osasi.

Kurjuudessa on kauneutta, rumuudessa on jotakin totta ja todellista. Pahoinvointi ei olekaan niin kamalaa vaan elämän peruspiirre. Se on todellisuudentajuisuutta, ja realismi auttaa kestäämään. Vain Westendin työttömät kotirouvatko voivat kertoa, mitä todellinen elämä on?

Kyse on maailmankuvasta. Sangviinisuus on sitkeyttä, kun taas koleerinen juppi-ihminen on kiiltokuvamainen ja hauras, kuin lasia, joka menee pirstaleiksi ensimmäisestä kohtaamastaan kolhusta. Sen sijaan vanhan hyvän ajan ihminen on kuin kaktus, joka tunkiollekin heitettynä tekee kukkasen.

3. Epätasa-arvosta, hyödyksi olemisesta, asuntopolitiikasta ja työelämästä

Ei ole mikään ihme, että epätasa-arvo kasvaa, kun esimerkiksi verotuksen alueella on saatu aikaan kummallisuus, jollaista ei ole missään muualla maailmassa. Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen aikana säädettiin laki, jonka mukaan omistaja-johtajat voivat nostaa listaamattomista osakeyhtiöistään osinkoja 100 000 euroon asti maksamatta lainkaan veroa. Laki on voimassa edelleen, mutta katto on 60 000 euroa. Palkansaaja joutuu pulittamaan tuon suuruisista palkkatuloista veroa 40–45 prosenttia. Ei siis tarvitse ihmetellä, miksi varakkaat vaurastuvat ja keski- ja pienituloiset köyhtyvät.

Valtiot ovat myös ajautuneet verokilpailuun EU-jäsenyyden ja pääomien helpon liikuteltavuuden vuoksi, eikä itsenäistä veropolitiikka enää käytännössä ole. Valtioiden joutuu höllentämään yritysverotusta estääkseen firmojen pakoa ulkomaille. Samalla valtio köyhtyy ja velkaantuu, ja henkilöverotusta kiristetään, mikä lisää varsinkin keski- ja pienituloisten ahdinkoa. Suurituloisten peruskulutukseen tämä ei juuri vaikuta.

Pahinta on, että valtioiden velkaantuessa taakka siirretään tuleville sukupolville. Rikskaiden nykyinen rikastuminen siirretään valtiota velkaannuttamalla Sinun lapsiesi maksettavaksi. Oman käsitykseni mukaan itsenäisen veropolitiikan menetyksen taustalla on jäsenyytemme Euroopan unionissa. EU on siis syytä luokkayhteiskunnan repeämiseen ja taloudelliseen epätasa-arvoon. Toisaalta EU on edistänyt sosiaalista tasa-arvoa lainsäädännön kautta.

Tulevaisuusvaliokunnan keskustelupaperissa on korostettu teksti ”Jokaisella on oikeus ja velvollisuus olla hyödyksi”. – Niinpä. Mutta *kenelle?*

On ymmärrettävää, että kaikesta, myös ihmisistä pyritään poimimaan hyöty. Ihminen on kuitenkin niin järkipäinen olento, että hän ei tee mitään, ellei toiminnasta ole hyötyä nimenomaan itselle. Sen sijaan viranomaisvalta ja poliitikot näkevät asian

vääristyneesti patistellessaan ja taivutellessaan ihmisiä ja ihmetellessään heidän vastahakoisuuttaan. Siksi ei auta, että ihmisiä potkitaan, kuten lauseessa "Nuoret on saatava työhön tai kouluun."

Jopa Helsingissä, jossa on runsaasti koulutusta tarjolla, noin 11 prosenttia peruskoulun päättävistä jää tai jättäytyy vaille jatko-opiskelupaikkaa lukioissa tai keskiasteella. Haluttomuus opintielle ei parane pakkotoimilla, jos ihmiset kokevat, että kouluttautuminen ei kannata eikä oma elämä sen kautta etene. Ihmisten olisi sekä työn että koulutuksen kautta saatava jotakin olennaista hyötyä toiminnastaan.

Nyt olemista leimaa momentaaraisuus. Elämää ei voida suunnitella eikä rakentaa, koska kaikki voidaan riistää hetkessä alta. Itse laittaisin paljon painoa siihen, että ihmiset voisivat työllään hankkia kodin. Nykyään näin ei ole.

Pankkien holtittoman luotonannon vuoksi asuntojen hinnat ovat karanneet palkansaajien ulottuvilta, ja ihmisistä on tehty pysyviä vuokraorjia. Suomessa on vallinnut valtava piiloinflaatio, kun asuntojen hinnat ovat euroaikana nelinkertaistuneet pääkaupunkiseudulla. Samassa ajassa ihmisten tulot ovat nousseet vain noin 30 prosenttia. Inflaatiota ei ole päästetty näkymään tilastoissa, sillä kuukausi- ja vuositasolla asumismenot ovat pysyneet ennallaan tasaeräluottojen venyessä lopusta kuin purukumi. Loppupää ei näy ennen kuin kuolema alkaa lonksutella tuonpuoleisuuden portteja.

Kansantaloudessa on mahdotonta, että asunnot maksavat enemmän kuin aurinkokunta, sillä ihmiset nuo kaikki asunnot lopulta maksavat. Holtittomalla luotonannolla ja kiinteistövälitysketjijensa kautta harjoittamallaan vedätyksellä pankit ovat kiskooneet hinnat pilviin saadakseen kaupaksi mahdollisimman paljon tiskeillä luomaansa fiat-rahaa. Kaikkien etujen mukaista olisi tehdä tästä 1980-luvun lopulle ominaisesta hintakuplan luomisesta loppu ennen kuin on liian myöhäistä. Luottotappioiden vuoksi pankit ovat pian taas valtion kukkarolla pankkitukea anoen, vaikka ne eivät noususuhdanteen aikana sallikaan puuttumista toimintaansa.

Asuntopolitiikka on keskeinen työpolitiikan osa, sillä asumisvaikeudet vaikuttavat olennaisesti ihmisten kykyyn ja haluun toimia työelämässä. Kun vuokrien hintasääntely poistettiin, vuokralla asujista tehtiin lainsuojattomia, joiden kautta yhteiskunnan asumistuotet imuroidaan asuntokeinottelijoiden ja sijoittajien pankkitileille. Hyvä asuntopolitiikka on yksi onnellisuuden avain, ja siksi asunnot pitäisi palauttaa takaisin ihmisten ulottuville saattamalla vuokrien hintasääntely voimaan ja palauttamalla pankkien holtiton luotonanto kuriin. Pankit ovat jo nyt luoneet kansantalouteen suuren määrän lumerahaa, sillä jokainen pankkitiskeillä luotu euro kymmenkertaistuu talouden kierrossa luodessaan luotonantovaraa muihin pankkeihin. Tästä huolimatta katson, että ylivelkaantuneita on vielä niin vähän, että asuntojen arvojen lasku on – paitsi välttämätöntä – myös tavoiteltavaa. Viidenkymmenen neliön keskustakaksiot eivät oikeasti ole 400 000 euron arvoisia, vaan kyseessä on markkinakupla.

Pidän tärkeänä, että pääkaupunkiseudulle ja muihin kasvukeskuksiin perustettaisiin kokonainen *asutusohjelma*, jonka turvin ihmisille rakennettaisiin nimenomaan *koteja*. Nyt on satsattu liikaa julkiseen rakentamiseen, ostoskeskuksiin ja vau-buildingeihin. Rakentamispolitiikassa tarvitaan julkisen vallan voimakasta väliintuloa, koordinoitua, kaavoitusta ja omaa toimintaa, sillä asuntopulaa ei voida koskaan poistaa markkinataloudessa. Jokainen uusi rakennus kun vähentää kysyntää ja hintojen nousua ja siten

leikkaa markkinaehtoisen rakentamistoiminnan tuottoisuutta. Olen käsitellyt asunto-politiikkaa laajemmin kotisivuillani <<http://www.hankamaki.fi/Asuminen.php>>.

Sosiaalipolitiikassa on väläytetty jälleen tukien huonontamista ja ihmisten ehdollistamista tekemään tukien vastineeksi jotakin työtä tai suorittamaan yhteiskunta-palvelusta. Näin syyllistetään vääriä ihmisiä ja patistellaan työttömiä siivoamaan käymälöitä, kuten kulttuurivallankumouksen Kiinassa. Uhattuna oleminen ei vapauta parhaita voimavaroja vaan johtaa entistä pahempaan siilipuolustukseen.

Ongelmana ei ole tukien olemassaolo tai runsaus. Esimerkiksi asumistuki on tulon-siirtoa julkisista varoista rikkaiden vuokratiskureiden taskuihin. Vuokralainen on pelk-
kä väline, jonka kautta verovarojen siirto pääomanomistajien hyväksi tapahtuu. Niinpä kulukuilu tulisi tukkia toisesta päästä: palauttamalla vuokrien hintasääntely voimaan eikä maksattaa kapitalistien kaviaaripäivällisiä veronmaksajilla.

Kun arvioidaan työttömyysturvaa ja toimeentulotukea tai puhutaan perustulosta, olisi muistettava, että kaikkea työtä ei voida organisoida palkka- eikä yrittäjätyöksi. Silti tällainen *toiminta* saattaa olla yhteiskunnan kannalta tarpeellista. Sellaista toimintaa on esimerkiksi kirjailijan, kuvataiteilijan, muusikon, runoilijan tai kotiäidin työ, jota ilman toisten ihmisten työssäkäynnin edellytykset romahtaisivat. He kaikki tuottavat yhteiskuntaan arvoja.

Toisaalta yhteiskunnassa on paljon työtä, joka on hyvin palkattua mutta jonka kautta ei tuoteta arvoja vaan pahimmillaan epäarvoja. Sellaista on esimerkiksi byrokraatin työ. Se harvoin tuottaa sen enempää materiaalisia kuin henkisiäkään arvoja. Auton valmistus puolestaan on materiaalisia arvoja tuottavaa työtä, mutta se tuottaa sivu-seurauksinaan myös epäarvoja, kuten ilmansaasteita ja liikenneonnettomuuksia.

Keskeistä ei siis ole se, että ihmiset tekevät työtä, sillä arvoja tuotetaan myös työyhteiskunnan ulkopuolella. Työelämään osallistuminen puolestaan ei ole tae siitä, että välttämättä tuotetaan arvoja. Siksi työtä ei pidä jumaloida, vaan pitää pohtia, mikä toiminta oikeastaan luo arvoja.

Kehnoa on, että työttömänä ollessaan ei saa edes opiskella eikä kehittää itseään menettämättä työttömyysetuuksiaan (tosin pieniä lievennyksiä entiseen ankaruuteen on tehty). Opiskelijoiden tuet ovat työttömien tukia heikommat, sillä näin on haluttu estää työttömyysetuuksien käyttö opiskelutoimintaan. Syynä on ay-liikkeen ja työn-antajajärjestöjen uppiniskaisuus. Myös opintotuet pitäisi korvata perustulolla, jota maksettaisiin riippumatta siitä, mitä ihminen tekee. Näin jokainen voisi tehdä mitä haluaa, ja sillä puolestaan olisi myönteisiä seurauksia. Ainakaan tulokset eivät voisi olla nykyistä kielteisempiä, sillä nykyjärjestelmä ainoastaan passivoi.

Niinpä olisi mahdollistettava arvotuotanto myös työyhteiskunnan ulkopuolella, ja eräs mahdollisuus siihen on perustulo. Perustuloa ei pitäisi Osmo Soininvaaran tunnetun mallin mukaan maksaa kaikille, vaan sen tulisi vain *korvata* nykyiset tukimuodot. Teoksessani *Työttömän kuolema – Johdatus uuteen työyhteiskuntaan ja työn filosofiaan* (1. painos 2005; 2. ajantasaistettu painos 2010) kaavailemani mallin mukaan perustulojärjestelmän kautta ei maksettaisi nykyistä enempää taloudellisia etuuksia, vaan se olisi nykyisen tilkkutäkin korvaava malli, eräänlainen negatiivinen tulovero-järjestelmä.

Oma perustulojärjestelmäni ei ole kansalaispalkkamalli. Perustulon maksaminen loppuisi ihmisen saavuttaessa tietyn tulotason. Se olisi porrastettu ja synkronoitu yhteen verotuksen kanssa niin, että pienistä tuloista maksettaisiin suhteellisesti suuri vero ihmisen saadessa pitää perustulon, mutta käteen hänelle jäisi koko ajan enemmän. Tietyllä tulotasolla perustulo lakkaisi, mutta verotus vähenisi radikaalisti niin, että käteen jäävä osuus jatkaisi kasvuaan. Näin kyseinen malli auttaisi myös rahoittamaan itseään, kun yhteiskunta saisi verotuloja ihmisten työskennellessä perustulolla osa-aikaisesti. Ihmisen omat tulot karttuisivat koko ajan, ja hän saisi tärkeitä osallisuuden kokemuksia.

4. Lopuksi: Suomen henkisestä tilasta

Silmiinpistävää ei ole vain viranomaisvallan huoli kansalaisten hyvinvoinnista ja onnellisuudesta vaan myös halu kontrolloida kansalaisten tekemisiä. Todellisuudessa suuri osa kulttuurin ja työelämän arvoista ei synny viranomaisvallan tuella vaan siitä huolimatta. Keskeistä on ihmisten *omaehtoisuus*. Tavallaan ulkopuolisuus ja sen mukainen *itsemääräämisoikeus* on myönteinen tila. Ihmisten tulisi entistä enemmän toimia asiantuntijoina *omissa asioissaan*. Holhous on tehnyt ihmisistä riippuvaisia.

Jo keskiajan oppineet sanoivat "*velle non vultum est*": tahtomista ei voida tahtoa. Tahtominen on intentionaalinen tila, jota ei voida ottaa toisenasteisen intentioimisen kohteeksi ja sanoa, että "tahdon tahtovani". Tahto joko on, tai sitä ei ole. Tämä on looginen välttämättömyys. Niinpä tahdon puuttuminen ja vaipuminen välinpitämättömyyteen on ääretön kehä, jonka vangiksi jääminen muistuttaa sairaustilaa. Tämä tauti on Suomessa niin yleinen, että voisi kuvitella sen johtuvan vesijohtovedestä.

Luonnollisesti tahdolle pitää olla ulkoinen motiivi. Edellä esittämäni mukaisesti ihmisen on nähtävä, että toiminnasta on hänelle itselleen hyötyä. Jos hyötyä ei ole, toiminta koetaan keinotekoiseksi, ja seuraa lannistumista.

Hyötyä koetaan silloin kun toiminta takaa jatkuvuuden ja turvallisuuden. Kaiken avain on ihmisten itsemääräämisoikeuden ja vapauden lisääminen. Yhteiskunnan ei pidä ainoastaan julistaa ihmisiä vapaiksi olemusvapauden merkityksessä. Tärkeää ei ole vain *vapaus rajoitteista*, vaan aktiivinen vapaus: *vapaus vapaisiin tekoihin*. Esi-merkiksi vapaus valita asuinpaikkansa on tyypillinen olemusvapaus. Mutta entäpä, jos ihmiseltä puuttuvat siihen mahdollisuudet? Pelkkä olemusvapauksien julistelu on johtanut kuriliberalismiin, eli ihmisten määrittelyyn oman onnensa sepiksi, mutta samalla heidät on uhattu jättää myös oman onnensa nojaan. Yhteiskunnan pitäisi *sekä* mahdollistaa vapaa toiminta *että* tukea ihmisen omien ihanteiden toteuttamista.

Nähdäkseni ihmisiä kiusataan viranomaisissa liikaa. Ongelmana on toiseudenvaraisuus ja viranomaisvaltaisuus. Byrokraatiojohtoinen kulttuuri ja ihmisten tsaarinaikainen auktoriteettiuskaisuus ovat tuottaneet pompottamisen kulttuurin, jossa ihmisistä tehdään viranomaisten tuoilta toiselle hyppyytettäviä kenguruja. Tällaista kohdataan esimerkiksi työviranomaisissa ja terveydenhuollossa.

Pahimmillaan se johtaa näytelmään, jossa ihminen myötäilee viranomaista, jotta viranomainen ei katkaisisi hänen sosiaalietuuksiaan, ja viranomainen kiusaa ihmistä omilla ehdotuksillaan. Molemmat tietävät, että näytelmän tehtävä on vain varmistaa viranomaisen oma palkanmaksu ja kiusatun kansalaisen tukien saanti, ja kumpikin

odottaa pääsevänsä toisestaan eroon. Tämä tapahtuu lähettämällä ihminen toisen viranomaisen luokse.

Todellisuudessa mikään ongelma ei ratkea toimistoissa – ei mikään. Sen sijaan ne ratkeavat ihmisten itsemääräämisoikeuden ja -mahdollisuuksien kautta. Nyt yhteiskunta rajoittaa ihmisiä ja kuolettaa luovuuksipotentialeja. Esimerkiksi yrittäjällä ei ole kunnan työttömyysturvaa, ja mikäli hän hankkii y-tunnuksen tai on osallisena yritystoiminnassa, hänelle ei myönnetä yleistä toimeentulotukea vaan enintään harkinnanvaraista. Yrittäjäksi ei siis kannata ryhtyä, sillä yritystoiminnan mahdollisesti epäonnistuessa ihmisen asema huononee entisestään.

Suomalainen on perusluonteeltaan eksistentiaalisti. Hän on emersonilainen ja thoreaulainen *self made man* ja etsii ja kaipaa vapautta. Kun hän sitä saa ja sen käyttää, niin syntyvät menestystarinat.

Helsingissä, 25. elokuuta 2013

Jukka Hankamäki
Filosofian tohtori
Filosofi